

УДК 908 (477):351.853

**КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ «РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ
НЕРУХОМИХ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНИ»**

Кепін Д. В. канд. істор. наук

(Національний науково-природничий музей НАН України)

Регіональні особливості нерухомих пам'яток України [Монографія] / кол.авт.: Бичковська Г. М., Гаврилюк О. Н., Гаврилюк С. В. [та ін.]. ; під заг. ред. Л. О. Гріффена, О. М. Титової : Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК. – К. : Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК, 2017. – 276 с.

Без вивчення історії та аналізу сучасного стану пам'яткоохоронної справи в регіонах України у контексті збереження нерухомих пам'яток у природному ландшафті неможливий подальший розвиток пам'ятокознавства.

У цьому полягає актуальність запропонованої монографії, яка підготовлена знаними фахівцями, що репрезентують Центр пам'ятокознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (Г. М. Бичковська, Л. О. Гріффен, А. О. Горькова, В. О. Константинов, Н. М. Сенченко, О. М. Титова), Національну академію образотворчого мистецтва і архітектури (Л. В. Прибега), Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського (О. В. Принь), Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (С. В. Гаврилюк, О. Н. Гаврилюк), Миколаївський національний університет імені В. О. Сухолинського (Н. О. Рижєва).

Книга містить дев'ять тематичних розділів, що дають цілісну картину особливостей різних видів нерухомих культурної спадщини з урахуванням їхньої регіональної специфіки. Органі-

чно тематичні розділи супроводжуються фотографіями пам'яток.

Разом з тим як структурні елементи у книзі відсутні «Вступ» та «Висновки». Щодо «Вступу», то певною мірою його завдання виконує перший розділ професора Л. О. Гріффена, А. О. Горькової та Г. М. Бичковської «Історико-культурні та природні фактори регіонального розмаїття нерухомих пам'яток України» (с. 5 – 25). Важливими є пропозиції авторів по складанню регіональних програм культурної спадщини, враховуючи при цьому природно-географічні фактори та історико-етнографічне районування.

Вперше при дослідженні регіонального пам'ятокознавства наведено інформаційно-статистичні картографічні матеріали.

Другий розділ професора Л. В. Прибеги «Сутність народної архітектурної творчості та регіональні особливості пам'яток традиційної архітектури України» (с. 26 – 70) дає уявлення про розмаїття пам'яток народного зодчества та їхню видову специфіку.

Характеристику пам'яткам науки і техніки дав В. О. Константинов у тре-

тьому розділі «Науково-технічна спадщина регіонів України» (с. 71 – 104).

За своєю тематичною спрямованістю наступний, четвертий, розділ Н. М. Сенченко «Регіональні особливості нерухомих церковних пам'яток України» (с. 105 – 151) краще було б помістити після другого розділу.

Більш докладно специфіку нерухомих археологічних пам'яток розглянула у п'ятому розділі «Нерухома спадщина Середньої Наддніпрянської України» (с. 152 – 172) А.О.Горькова. При розгляді деяких археологічних пам'яток у автора є певні неточності. Так, на с. 169 щодо Добранічівського пізньопалеолітичного поселення сказано, що це «...єдина у світі музеєфікована стоянка первісних людей періоду пізнього палеоліту...». Такі музеї *in situ* з експонуванням пізньопалеолітичних поселень створені, зокрема, у Росії (Костьонки XI (Аносовка 2), Юдиново I), Білорусі (Юрєвичі), Франції (Пенсєван), Монте Верде (Чилі).

У цьому контексті варто було б назвати дослідників, які проводили музеєфікацію Добранічівського поселення: д-ра іст. наук, проф. І. Г. Шовкопляса (1921 – 1997) та д-ра іст. наук, проф. М. І. Гладких.

Це ж стосується і характеристики Межиріцького пізньопалеолітичного поселення. На с. 171 дослідниця наводить датування «1,5 млн. – X тис. р. до н.е.», що не є правильним. Пам'ятка датується її дослідником М. І. Гладких в межах 15 тис. років тому [1]. У той же час на с. 157 подано аналогічне датування поселення, наведене М. І. Гладких. Також на с. 171 подана фотографія четвертого Межиріцького житла у павільйоні, проте не вказано дослідників, хто проводив консервацію цього об'єкту [2].

Щодо датування археологічної стоянки біля с. Велика Бурімка ашельським часом (с. 171), то ця точка зору належить І. Г. Шовкоплясу, який 1954 р. проводив обстеження пам'ятки [3]. Проте, дослідження 2002 р. д-ра іст. наук В. М. Степанчука не підтвердили цієї думки. Пам'ятка є палеонтологічним місцезнаходженням [4].

Шостий розділ, підготовлений професором С. В. Гаврилюк та О. Н. Гаврилюк, «Характерні особливості нерухокої спадщини західних областей України» (с. 173 – 199) знайомить читачів з об'єктами культурної та природної спадщини вказаного регіону. Вперше наведено статистичні дані про нерухомі об'єкти культурної спадщини всіх видів. Враховуючи регіональну специфіку, автори запропонували власну класифікацію пам'яток: культові (сакральні) споруди; середньовічні муровані фортеці і замки; пам'ятні місця; пам'ятні хрести XIX - першої третини XX ст. (с. 179 – 180).

Сьомий розділ О. В. Приня «Нерухомі пам'ятки Сходу та Півдня України» (с. 200 – 222) вперше дає цілісне уявлення про виявлення та взяття на облік нерухомих пам'яток у хронологічному діапазоні 1919 – 2016 рр. Дослідник на основі опублікованих і архівних матеріалів виділив сім етапів і дав їм стислі характеристики, підкріплюючи статистичними даними.

На прикладі досліджених та досліджуваних археологічних пам'яток у Миколаївській області професор Н. О. Рижєва у восьмому розділі «Південний регіон України: розмаїття культурної спадщини» (с. 223 – 242) докладно розглянула музеєфікацію пам'яток. Центральне місце дослідниця відвела проекту збереження та експонування *in situ* городища фінальної бронзи Дикий Сад у м. Миколаєві, яке досліджується

під керівництвом археолога К. В. Горбенка [5]. Подана концепція археологічного «скансену» з демонстрацією просто неба решток городища.

У дев'ятому розділі «Культурна спадщина українського Криму та Донбасу: сучасний стан, можливості збереження» (с. 243 – 275) О. М. Титова охарактеризувала різні види пам'яток та показала їхній стан в умовах анексованого Криму та у тимчасово окупованих районах Донбасу та можливі шляхи моніторингу під час воєнного лихоліття.

Таким чином, запропонована колективна монографія є значною подією

у вітчизняному пам'яткознавстві, що вперше комплексно висвітлила регіональну пам'яткоохоронну специфіку за 1991 – 2016 роки. Книга стане у нагоді не тільки фахівцям у даній галузі, а і всім, кому не байдужа проблема збереження культурної спадщини України. Монографія з успіхом може бути використана і як посібник у навчально-педагогічному процесі вищих навчальних закладів України, де готуються фахівці з охорони пам'яток і музеєзнавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gladkih M. I., Kornietz N. L., Soffer O. Mammoth-Bone Dwellings on the Russian Plain / M. I. Gladkih, N. L. Kornietz, O. Soffer // *Scientific American*. – 1984. – November. – Vol. 251, N 5. – P. 164 – 175.
2. Гладких М. І., Корнієць Н. Л. Нова споруда з кісток мамонта в Межиріччі / Гладких М. І., Корнієць Н. Л. // *Вісник Академії наук УРСР*. – 1979. - № 9. – С. 50–54; Гладких М. І. Древнейшая архитектура по археологическим источникам палеолита / М. И. Гладких // *Vita Antiqua*. – 1999. - № 1. – С. 29 – 33; Він же. Бытовое и культовое использование жилищ из костей мамонтов / М. И. Гладких // *Кам'яна доба України. До 130-річчя відкриття Гінцівської стоянки*. – К. – Полтава : Шлях, 2003. – Вип. 4. – С. 213 – 222; Корнієць Н. Л. Пізньопалеолітична стоянка Межиріч / Н. Л. Корнієць // VII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство в Україні: тенденції і сучасність» (Матеріали пленарних та секційних засідань). Частина II. – К. : Рідний край, 1995. – С. 471 – 472.
3. Шевченко А. И., Шовкопляс И. Г. Палеолит Киевского Приднепровья. Препринт / А. И. Шевченко А. И., И. Г. Шовкопляс. – К. : Ин-т геологических наук АН УССР, 1982. – С. 5.
4. Степанчук В. М., Сиволап М. П. Результати археологічного обстеження пізньоашельського місцезнаходження Велика Бурімка на Черкащині / В. М. Степанчук, М. П. Сиволап // *Кам'яна доба України*. – К. : Шлях. – Вип. 7. До 85-річчя Д. Я. Телегіна. – С. 20 – 26.
5. Горбенко К. Розкопки городища «Дикий Сад» і створення археологічного музею під відкритим небом / Кирило Горбенко // *Емінак. Науковий щоквартальник*. – 2014. – № 1 – 2 (8) (січень – червень). – С. 5 – 12.